

AZ EURÓZÓNA-VÁLSÁG ÉS KEZELÉSE

A szerző „Lessons of the Euro-crisis – challenges to the Hungarian EU-policy” című, a Budapest Corvinus Egyetemen, a 2012. október 31-i konferencián tartott előadásának magyar változata. Az előadás – párhuzamot vonva a magyar rendszerváltás előtti időszakokkal – a tágabb értelemben vett európai reformkényszerről, a jelenleg az Európai Unió létét veszélyeztető eurózóna-válság kiváltó okairól és azok mélyebb gazdasági összefüggéseiről szól. Az írás szemlélteti a válságkezelés nehézségeinek politikai és gazdasági aspektusait, egyben rávilágít az uniós válságkezelés összetettségére, komplexitására, illetve röviden bemutatja az EU által létrehozott válságkezelési intézkedéseket is.

Először is, köszönetemet szeretném kifejezni a szervezőknek a meghívásért és egyben gratulálok nekik ahhoz, hogy ezt a nagyon fontos, aktuális témát tűzték a konferencia napirendjére, és hogy ilyen sok, a szakmát és a gyakorlati életet egyaránt jól ismerő előadót tudtak felkérni arra, hogy együtt vitassuk meg az európai válság kihívásait, és annak Magyarország EU-politikájára való hatását.

Örömet és elismerésem szeretném egyben kifejezni azért, hogy az angolt választották a konferencia nyelvének, mintegy ezzel is bizonyítva egyetemünk nemzetközi nyitottságát, azt, hogy lépést tartunk a mai európai gyakorlattal, ahol szinte mindenki angolul beszél. Ezzel a hallgatók tudása nemcsak szakmailag lesz jól megalapozott, hanem konvertibilis is lesz egész Európában, sőt, mondhatjuk, hogy az egész világon. (Itt szeretném megosztani Önökkel a közelmúltban, Ljubljanában szerzett tapasztalatomat, ahol az egyetem rektora arról számolt be, hogy náluk minden kurzust és konferenciát kizárólag szlovén nyelven szabad csak tartani. Megértve a szlovén nyelv fennmaradásához fűződő nemzeti politikai érdekeket, ő maga is jogos aggodalommal és bizonyos szomorúsággal véleményezte ezt a döntést, mint amelyik kizárja egyetemünket a nemzetközi folyamatok fővonalából, rontva oktatásuk és diákjaik nemzetközi versenyképességét. Külön örülök, hogy ilyen veszély a Közgáz esetében nem áll fent, sőt, egyre inkább az ellenkezője, a nemzetközi versenyképesség növelése, a diákok „konvertibilitásának” emelése a jellemző egyetemünkre.)

Számomra, a „Közgáz” régi hallgatója és tanársegédje számára mindig nagy öröm és megtiszteltetés meghívást kapni régi „alma materembe”, akár korábbi gazdasági miniszteri minőségemben, hogy beszámoljak az akkori Magyarország gazdasági helyzetéről; vagy európai uniós képviselőként, hogy az EU költségvetéséről adjak tájékoztatást; vagy akár csak politikusként, hogy fölavassam a Sínházat, mint a Közgáz új oktatási épületét. A visszatérés a régi egyetemre, a régi emlékek felfrissítése igen fontos és egyben inspiráló számomra.

Mint közismert, a Közgáz mindig haladó, meghatározó jelentőségű szellemi műhelyként funkcionált Magyarországon, ahonnan a legfontosabb reformlépéseket kezdeményezték, már a '60-as évektől egészen a '89-es rendszerváltásig. Ezek, a kezdetben csak óvatos gazdasági reformok, amelyek később lépésről lépésre teljes

körü politikai változáshoz is vezettek, az akkori magyar gazdasági és pénzügyi helyzet problémáira adott válaszként születtek. Anélkül, hogy itt most ezeket részleteiben is elemezném, a konferencia témájára reflektálva röviden úgy lehet összefoglalni, hogy tulajdonképpen a mélyre ható pénzügyi és gazdasági válság volt az előfeltétele, azaz kiobbantója a reformoknak és változásoknak, ezekre volt szükség ahhoz, hogy a politikai és társadalmi körök ne csak elfogadják, megértsék a reformok és változások szükségességét, hanem tudatosodjon is bennük azok elkerülhetlensége. Így vált lépésről lépésre mindenki számára világossá, hogy a gazdasági, pénzügyi reformok önmagukban nem elegendők, az egész politikai rendszert gyökereiben kell átalakítani ahhoz, hogy az egyre mélyülő gazdasági, pénzügyi és szociális válságra igazi megoldást tudjunk adni.

Miért tartom szükségesnek, hogy hivatkozzak az adott gazdasági reform és politikai rendszerváltás folyamatának a gazdasági és pénzügyi válsággal való összefüggéseire itt ezen a konferencián? Azért, mert az Európai Unió mai helyzete nagyban emlékeztet engem a '80-as évek magyarországi helyzetére. Egyre inkább elterjed az a nézet, hogy az EU-nak válságokra van szüksége, hogy megértse a reformok szükségességét, más szóval, ha valaki az EU válságáról kap híreket, joggal gondolhat arra, hogy az EU történelme során már számos esetben került válsághelyzetbe, és ezek megoldása mindig előrevitte a szükséges reformfolyamatokat is. Ahogy itthon mondanánk, a pavlovi reflex szerint minden válság Európában azonnal Európa reformját váltja ki, vagy, ahogy Európában jellemzik, minden válság a németeknek nyújt jó lehetőséget ahhoz, hogy több, mélyebben integrált Európát hozzanak létre. Reméljük, hogy a mostani, igazán mély pénzügyi, gazdasági és szociális válság jó hajtóerőnek bizonyul ahhoz, hogy megoldásaként felállíthassuk az új gazdasági, monetáris, pénzügyi és politikai unió kereteit.

Ezen hosszabb bevezetés után engedjék meg, hogy a konferencia konkrét témájára is rátérjek.

Evidens, hogy az Európai Unió egy mély válságban van, amely négy évvel ezelőtt kezdődött az akkori subprime crisis kitörésekor. Ez eredetileg az USA-ból indult és ott a csúcspontját a Lehmann Brothers bedőlésekor érte el. Kezdetben az Európai Unió úgy ítélte meg, hogy ez nem fog komoly hatást gyakorolni az itteni pénzügyi, gazdasági helyzetre, csak néhány, az USA-val szorosabb gazdasági, pénzügyi kapcsolatban álló ország és pénzintézet érezheti meg a hatását. Ezen túl még olyan hamis remények is föléledtek, hogy éppen e válság hatására veheti át Európa az USA-tól annak pénzügyi irányító szerepét. A helyzet azonban sokkal rosszabbnak bizonyult. Európa, ezen belül az Európai Unió nem volt felkészülve ezen válság helyes kezelésére. A válság egyre mélyebben megrázta az európai gazdaságot: nem csak a meghatározó jelentőségű nemzetközi pénzügyi intézmények szorultak rá soha el nem képzelt nagyságrendű, azonnali pénzügyi segílyre, hanem maga az európai gazdaság is megszenvedte ezt a pénzügyi és hitelválságot, 2009-re az egész európai gazdaság mély recesszióba került. Miután nem volt közös európai terv és eszközrendszer a válság kezelésére, az egyes országok sokszor a saját parciális érdekeik által vezetve igyekeztek megoldást találni intézményeik bedőlésének elkerülésére, gazdaságuk talpra állítására. Az akkori anticiklikus, deficit-spending politika eredményeként 2010-re már látszott az alagút vége, úgy tűnt, hogy Európa kilábal a pénzügyi és gazdasági válságból.

Mint ismeretes, ezek a mentőintézkedések hatalmas költségvetési deficittel jártak, így egyes országok eladósodottsága soha nem látott mértékekre emelkedett. Ennek következményeként a pénzügyi piacok elvesztették bizalmukat, nemcsak az egyes különösen érintett országok stabilitását, hanem maga az euró stabilitását illetően is. Érdeemes itt megjegyezni, hogy míg a 2008–2009-es válság kitörésekor országszinten inkább csak a legsebezhetőbb gazdaságok dőltek be (itt sajnos Magyarországot kell az első helyen megemlíteni), itt most magát az euróövezetet érintette a pénzpiacok bizalmi válsága. A görög államadósság-válság és az utána sorra fellépő ír, portugál, spanyol és olasz válság bebizonyította, hogy az euró és maga az Európai Unió nem rendelkezik olyan intézményi keretekkel, amelyek adekvát választ adhatnának az ilyen átfogó válságokra. Ezért első lépésben, tűzoltásként, akut válságkezelési intézkedések váltak szükségessé. Olyan hatalmas védőfalakat kellett felhúzni, mint pl. az eredetileg csak átmenetinek tekintett EFSF (European Financial Stability Facility), majd az idén októberben ennek helyére lépő ESM (European Stability Mechanism), amelyek az EU költségvetésének többszörösét kitevő 780 milliárd eurónyi garanciát nyújtanak a piacok megnyugtatóására. Emellett a válságkezelés részeként és a befizető országok hazai politikai hangulatának megnyugtatóására szigorú megszorító politikát kényszerítettek az érintett országokra.

A tűzoltással egyidőben, egy sor olyan előremutató reformot is kezdeményeztek, amelyek a hosszú távú közös gazdasági és pénzügyi kormányzást irányozzák elő. Ezek közül első a *hatos csomag*, amelynek eredményes kidolgozásában a magyar elnökség is aktívan közreműködött. Ennek a hatos csomagnak önmagában minden tagállam címzettje, de bizonyos elemei kifejezetten csak az eurózóna-tagállamokra vonatkoznak. Emellett fontos megjegyezni, hogy míg a sürgős tűzoltó intézkedéseket és az azok eredményeként létrehozott új intézményeket maguk az érintett eurózóna-tagállamok egymás között, francia–német egyeztetéssel (Merkozy) és az európai intézmények, köztük a Parlament megkerülésével hozták létre (jogos elégedetlenséget, frusztráltságot váltva ki az Európai Unió egyetlen, a polgárok által közvetlenül választott intézményében), addig a hatos csomag kidolgozásában már maga a Parlament és a Tanácson keresztül minden tagország aktívan részt vett. Az ebben foglalt öt szabályozás és egy általános direktíva már nemcsak a fennálló válság korrekcióját, hanem a válsághelyzetek megelőzését is szolgálja, így a közös gazdasági kormányzás egyik fontos pillérének tekinthető.

Ennek a közös európai gazdasági koordinációnak fontos eleme az „európai szemeszter”, amelynek célja, hogy erősítse a makrogazdasági fegyelmet, és ösztönözze a tagállamokat nemzeti célszámaik elérésére. Ennek folyamán az Európai Bizottság kibocsátja az éves növekedési jelentést, és egyenként értékeli a tagországok költségvetési terveinek realitását. Ennek egyik részét éljük éppen meg napjainkban itt Magyarországon, amikor a jövő évi és középtávú költségvetésünk brüsszeli elfogadásáról szól a vita.

A Bizottság 2011 novemberében beterjesztett *kettes csomagja* elsősorban az eurózóna tagjait érinti, azok költségvetési politikáinak felügyeletét alakítja ki, mintegy válaszként arra, hogy az euró megteremtésekor elmulasztották, vagy egyszerűen nem volt mód a közös monetáris politika eredményes működését megalapozó közös fiskális politika kialakítására. Az eurózóna válságának mélyülése ugyanis rávi-

lágított az európai pénzügyi kormányzás hiányosságaira, illetve magának a közös pénzügyi kormányzás megteremtésének szükségességére. Ennek részeként egy hatékonyabb bankfelügyeleti rendszert igyekeznek létrehozni, biztosítva ezáltal, hogy a nemzetközi jelentőségű bankok működése ne jelenthessen kockázatot a pénzügyi élet számára, egyben kiterjesztve az ESM hatáskörét ezen bankok szükség-szerű megsegítésére is.

Megállapíthatjuk, hogy a mostani – reméljük nemcsak ideiglenes – piaci nyugalmat az Európai Unió jól, kellő intenzitással használja fel a közös európai gazdasági és fiskális kormányzás kialakítására, a végcélként szolgáló politikai unió megközelítésére. Ez önmagában jogos örömet és megalapozott reményeket adhat nekünk, de nem szabad figyelmen kívül hagyni, hogy ezekkel az intézkedésekkel még messze nem oldottuk meg az előttünk álló gazdasági és ennek következtében fellépő, egyre mélyülő *szociális válságot*.

A pénzügyi stabilitás, az ezt szolgáló megszorító intézkedések nem segítik elő, sőt, rontják a gazdasági helyzetet. A leginkább érintett országokban, mint pl. Görögországban, az országra a pénzügyi stabilitás érdekében kényszerített megszorító intézkedések sorozata a gazdaság súlyos, 25 százalékot is meghaladó visszaesését eredményezte, és hasonló jelenségeket tapasztalhatunk a többi PIIGS országokban is. A gazdaság zsugorodása pedig minden esetben azt jelenti, hogy nehezebb az államadósságot törleszteni, így a túlzott költségvetési szigor, a megszorítási kényszer egyfajta ördögi spirált generál. Ehhez társul, hogy a felduzzadt munkanélküliség, különösen a fiatalok kilátástalan helyzete minden érintett országban komoly szociális válságot eredményezett. Ennek kezelésére az EU nem rendelkezik kellő stratégiával és eszközökkel. Bár a közvélemény nyomására szóban már feladták a csak a megszorítást középpontba állító politikát, nincs konkrét elképzelés és eszközrendszer a gazdaság fellendítésére, Európa és ezen belül az eurózóna globális versenyképességének helyreállítására.

Míg korábban az egyes tagországok versenyképességük csökkenésére valutájuk leértékelésével reagáltak, addig most ez a lehetőség az eurózóna tagállamai számára nem áll fent. Egyes szakemberek a bérek csökkentését ajánlják, ami azonban amellet, hogy további vásárlóerő-csökkenést, és így gazdasági recessziót eredményezhet az adott országban, a transzparens közös valuta miatt komoly politikai feszültségeket vált ki. Példaként hadd említsem a görög közvélemény felháborodását arra a luxemburgi javaslatra, hogy Görögországban a minimálbéreket 680 euróról 20 százalékkal, mintegy 550 euróra kellene csökkenteni, amikor közismert, hogy Luxemburgban a minimálbér 1840 euró. Ezek után még inkább meg kell említeni, hogy milyen felháborodást okozott a szlovák közvéleményben, hogy a görögökének felét sem elérő életszínvonaluk mellett nekik is anyagilag hozzá kell járulniuk az ottani válság finanszírozásához.

A versenyképesség helyreállításához komoly költségvetési eszközökre volna szükség, jóllehet az EU költségvetése csak a GNP 1 százalékát teszi ki, és ennek is csak kevesebb, mint fele szolgálja a tagországok gazdaságának fellendítését, kiegyenlítését a regionális és kohéziós alapok által.

Ráadásul az EU pénzügyi és gazdasági válságának következtében az egyes tagországokban egyre nő az EU-val szembeni elidegenedés, ami a közös programok támogatásának csökkenésében jelentkezik.

A fő befizető országok a saját költségvetési megszorításaikra, valamint az EU-pénzek elköltésének gyenge hatékonyságára hivatkozva nemhogy újabb jelentős kereteket nem kívánnak biztosítani a 2014–2020-as költségvetési periódusra, hanem az eddigi keretek befagyasztását, sőt, csökkentését igénylik. Érdemes megjegyezni, hogy amíg az egyes országokon belüli pénzügyi transzfer, az elmaradó régiók országokon belüli megsegítése természetesnek vehető, addig az EU tagállamain átívelő pénzügyi segélyezés politikai és érzelmi ellenállást vált ki, ezzel is mutatva az Európai Unió jelenlegi fragmentáltságát, törekenységét. A kohéziós források által kedvezményezett, főleg új tagországok határozottan kiállnak ezen közös politikák fenntartása mellett, jogosan hangsúlyozva, hogy azok nem csak ezen országok gazdasági fellendülését, az európai átlaghoz való közeledését szolgálják, hanem az egész Európai Unió versenyképességének alapját is jelentik. Joggal mondják: itt nemcsak az EU egyik legfontosabb alapelvét jelentő szolidaritásról van szó, hanem közös gazdasági érdeket is szolgál ezen alapok fenntartása és a gazdasági növekedés érdekében való hatékony felhasználása. Most még csak annyit lehet mondani, hogy érdeklődéssel figyeljük az egyre élesedő konfrontációkat ebben a kérdésben, remélve, hogy kialakul egy olyan kompromisszum, ami az Európai Unió hosszú távú érdekeit is figyelembe veszi és szolgálja.